

Ondřej Beránek, Pavel Ťupek, **Dvoji tvář islámské charity**. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. 219 s. ISBN 978-80-7325-163-5

Ve všech monoteistických náboženstvích existuje povinnost či přinejmenším nabádání k dobrovolnému vzdání se části svého majetku ve prospěch těch méně šťastných. Pro muslimy je poskytování almužny dokonce jedním z pěti „pilířů“, základů, islámského náboženství, přičemž existují komplikované metody výpočtu výše této almužny, tzv. *zakátu*. Vzhledem k tomu, že *zakát* v různé formě odvádí většina praktikujících muslimů, jedná se v součtu o obrovské sumy peněz, které lze vynaložit na skutečnou pomoc potřebným a provoz náboženských institucí, jak se tomu ve většině případů skutečně děje, ale lze je také zneužít k financování terorismu a jiných *de facto* politických aktivit.

Právě na negativní aspekty islámské filantropie, tedy na problematiku zneužívání prostředků islámských dobročinných organizací k financování terorismu a jiných aktivit islámských radikálů se zaměřuje studie dvou začínajících českých islamologů a arabistů, Ondřeje Beránka, působícího v současné době na Brandeis University (Waltham, Massachusetts), a Pavla Ťupka (v současné době na Káhirské univerzitě). Jedná se o velmi fundovaný příspěvek k zatím ne příliš bohaté české literatuře o hospodářských aspektech islámu. Navíc navzdory faktu, že oba autoři jsou arabisté, kniha nabízí ucelený přehled o působení rizikových charitativních organizací v celém islámském světě, tedy od Balkánu po Jihovýchodní Asii. Z významnějších muslimských lokalit schází jen příslušné regiony postsovětského prostoru, kde chybí zejména problematika financování čečenských a tádzických povstalců z islámských zdrojů, případně též v médiích stále častěji zmiňovaný Východní Turkeistán. Vedle toho autoři shrnují problematiku islámských charit v Západní Evropě a Severní Americe, odkud příslušníci relativně prosperujících diasporních komunit spolufinancují islámský terorismus (vedle zcela legitimní pomoci zemím původu).

Ovšem výše zmíněná opomenutí mají svou logiku. Recenzovaná monografie totiž není a ani nechce být vyčerpávající encyklopedií světové islámské dobročinnosti, ale spíše teoretickou prací, vysvětlující různé systémy poskytování a přijímání *zakátu*, které jsou ilustrovány detailním popisem fungování těchto systémů v modelových zemích, zhusta státech, které popisovanou formu naplňování této náboženské povinnosti první zavedly, či v ní nějak vynikají. Kupříkladu zevrubný popis systému náboženských charit Saúdské Arábie je s drobnými odchylkami platný pro většinu zemí Perského zálivu, zatímco třeba model financování islámských bojovníků v Bosně, kterému autoři věnují poměrně velký prostor, platí – opět s přihlédnutím k jistým místním specifikům – též pro Kosovo, Makedonii, ale v zásadě i pro Čečensko.

Monografie je rozdělena do dvou částí. První oddíl knihy, Teorie a minulost, popisuje vývoj koncepcí dobročinnosti v předislámské době a v průběhu islámských dějin. Mezi obzvláště zajímavé postřehy této části knihy patří hypotéza, že chudina coby specifická sociální vrstva je produktem požadavku soustavné péče o chudé, který kladou všechna monoteistická náboženství, zatímco v kulturách bez takové tradice specifická vrstva „potřebných“ neznají, ačkoliv i zde je finanční pomoc v případě potřeby (např. při živelních katastrofách) široce poskytována. Chudina patrně neexistovala ani v předislámské Arábii, neboť nejra-

nější islámští právníci, jak dokládají autoři, se relativně intenzivně zabývali otázkami, jak naložit se *zakátem*, pokud se v okolí poskytovatele této almužny nenacházejí žádní sirotci ani jiní potřební. Někteří navrhovali věnovat tyto prostředky chudším příbuzným či otrokům, jiní navrhovali přispět tyto prostředky na *džihád*, jak (často bez souhlasu ústředí) činí jednotlivé pobočky některých dnešních islámských charit působících v zónách konfliktu. Dále autoři přibližují vývoj instituce *waqfu*, dobročinné nadace, od dob jejího vzniku v raně islámské době do současnosti a popisují, jak starobylé metody výpočtu a poskytování *zakátu* ovlivnila moderní globalizovaná ekonomika a finančníctví. Stručně je zde popsána i zatím poměrně krátká historie západního studia islámských charit, které úzce souvisí s bojem proti islámskému terorismu. Celkově první část monografie poskytuje čtenáři uvedení do problematiky, postavené takřka výlučně na sekundární literatuře. Tento „úvod“ ovšem zabírá necelou polovinu knihy, což je vzhledem k faktu, že se jedná o dosud velmi málo studovaný a popisovaný jev, zcela pochopitelné.

Druhá část knihy, Charita ve službách džihádu a *da'wa*, popisuje, jak jsou finanční prostředky islámských charit zneužívány pro financování terorismu a misionářských aktivit (*da'wa*) v různých částech světa. Tato část monografie, přibližně její druhá polovina, představuje vlastní výsledky výzkumu obou autorů a opírá se nejen o širokou pramennou základnu, ale též o solidní znalost prostředí, získanou během řady dlouhodobých pobytů v různých blízkovýchodních zemích, zejména v Saúdské Arábii, již je v knize věnována největší pozornost. Tato pozornost je ovšem zcela oprávněná, neboť Saúdská Arábie je dnes zdaleka největším poskytovatelem islámské charitativní pomoci po celém světě, a má patrně nejpropracovanější normy pro fungování nevládních islámských dobročinných organizací, jimiž se inspiroují nejen různé blízkovýchodní státy, ale též mnohé islámské charity působící na Západě. Vedle toho jsou pojednány též iránské státem (resp. duchovenstvem) spravované *bonjádý*, nadace vytvořené ze zkonfiskovaného majetku odpůrců režimu a stávajících *waqfů*, aby sloužily nejen k finančnímu zajištění duchovních institucí, ale též k „vývozu revoluce“. Na straně příjemců pomoci jsou rozebírány především Bosna, Palestina, Afghánistán a Východní Afrika.

Celkově kniha působí mírně nesourodým dojmem, neboť první a druhá část se způsobem zpracování i měrou vlastního přínosu autorů liší, ovšem vzhledem k výše naznačeným skutečnostem je zvolená forma výkladu pochopitelná. Mezi její výrazné klady patří, že se autoři neomezují pouze na prostředí, se kterým jsou nejdůvěrněji obeznámeni, tedy na arabské země. Navzdory tomu právě kapitoly o arabských, zejména saúdských, charitách jsou patrně nejceněnějšími částmi celé monografie, neboť literatura pojednávající o těchto velkých dárcích dosud v češtině zcela scházela, ale i v ostatních západních jazycích je její nabídka značně omezená. Přitom nelze předpokládat, že badatel zajímající se o vliv arabských charit třeba v Albánii nebo v jižním Thajsku, bude schopen si přečíst relativně početné arabskojazyčné publikace o těchto institucích.

Knihy je orientalistickou studií a je primárně určena čtenářům-orientalistům. Navzdory tomu je velmi cenným zdrojem informací též pro badatele a laické zájemce o islámskou dobročinnost ve všech světových regionech, kde se tento fenomén vyskytuje, od západní Evropy a Severní Ameriky přes jižní a Jihovýchodní Asii a Blízký Východ až po Východní a Jihovýchodní Evropu. Vedle religionistů-islamologů či odborníků na bezpečnostní studia může po-

soužit též všem ostatním zájemcům o studium společenských věd, kteří v souvislosti se svým výzkumem pocítí potřebu rychlého a zasvěceného uvedení do světa islámské filantropie.

Kamil Píkal

Jan Bitman, *Jak jsme žili ve Smržovce a v okolí ve 20. století*. Jablonec nad Nisou: Město Smržovka a Státní okresní archiv, 2006. 167 s. ISBN 80-901972-9-9

Rozsáhlá (v kvartovém formátu malým fontem písma vytištěná) kronika Jana Bitmana je zajímavým a ovšem také ve své skladbě neobyčejně složitým literárním, resp. dějepisným útvarem. Je to především kniha osobních vzpomínek a svědectví shromážděných od Bitmanových příbuzných (včetně pasáží napsaných Juliem Bittmannem), přátel, známých ze Smržovky a okolí. Autor ovšem nezůstal na této rovině a s velkou péčí a podporou archivních materiálů, dokumentace, sbírky dobového tisku, resp. výstřižků Státního okresního archivu v Jablonci nad Nisou se pokusil zasadit tento individuální pohled do širšího kontextu svého města a početnými obrazovými i přetištěnými textovými přílohami ho čtenářům opticky zpřístupnit, resp. doplnit prostřednictvím editovaných autentických dobových textů. A konečně v třetí rovině se Bitman zaměřil na celoevropský kontext a s oporou v některých historiografických dílech naznačil i horizont „velkého světa“, v němž se odehrával jeho individuální osud.

Motivace Bitmanovy práce je podstatně širší než „jen“ připomenout a před zapomněním zachránit památku svého rodu, příbuzenstva, okruhu přátel a obyvatel města. Autor říká: „Nenalezl jsem dosud žádné věrohodné povídání o tom, jak žili vedle sebe obyčejné (sic!) lidé – Češi a Němci v pohraničních oblastech Čech. A jak a proč se rozešli“ (s. 3) To je autorská úloha na jedné straně ambiciózní a náročná, na druhé straně je potřeba potvrdit, že jde o úkol vědecky relevantní. „Dějiny každodennosti“ jsou pro první polovinu 40. let úrovní zkoumání, která byla v soudobých dějinách českých zemí dosud zanedbávána – a v nemalé míře podstatě přenechána právě memoárové literatuře.¹ V „akademické“ dějepisné literatuře ovšem již také byly tyto aspekty tematizovány, ale většinou spíše jen v jaksi „doprovodné“ pozici na okraj líčení.² „Vítězné tažení“ orální historiografie pak ve velkých

¹ Zde v českoněmeckém kontextu stojí za připomenutí ještě před rokem 1989 napůl neveřejně v Jaz-zové sekci vydané vzpomínky Ludmily Sinkulové, *Byla jsem někdo jiný* (Praha: Mladá fronta, 1983) a v „sudetském kontextu“ cenná kniha Aleny Wagnerové *1945 waren sie Kinder. Flucht und Vertreibung im Leben einer Generation* (Köln: Kiepenheuer und Witsch, 1990), resp. česky *Odsunuté vzpomínky* (Praha: Prostor, 1993).

² Z řady Janem Bitmanem nepoužitých knih k problematice německé menšiny v Československu, českoněmeckého pohraničí, resp. sudetské župy tu zmiňme alespoň německé vydání knihy Václava Kurala *Tschechen und Deutsche im tschechoslowakischen Staat (1918–1938)* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2001), Christoph Boyer, *Nationale Kontrahenten oder Partner? Studien zu den Beziehungen zwischen Tschechen und Deutschen in der Wirtschaft der ČSR (1918–1938)* (München: Oldenbourg, 1999) a Volkera Zimmermanna *Die Sudetendeutschen im NS-Staat. Politik und Stimmung der Bevölkerung im Reichsgau Sudetenland (1938–1945)* (Essen: Klartext, 1999), resp. česky *Sudetští*